

Zuzana Fried-Preissová

Na vlnách BBC a Svobodné Evropy
Vzpomínky exilové redaktorky

Zuzana Fried-Preissová
Na vlnách BBC a Svobodné Evropy
Vzpomínky exilové redaktorky

PROSTOR

Zuzana Fried-Preissová

Na vlnách BBC a Svobodné Evropy

Vzpomínky exilové redaktorky

PROSTOR | PRAHA | 2013

© Zuzana Fried-Preissová, 2013
© PROSTOR, 2013

ISBN 978-80-7260-275-9

Fifi a Johnymu s láskou

Obsah

Předmluva	11
Cesta	15
Příjezd do Británie	27
Legalizační peripetie	32
Svatba, první bydlení a kontakty s emigranty	41
Churchillův pohřeb	49
Další stěhování	52
Josef Josten vstupuje do mého života	58
Rodinné problémy	66
V BBC naostro	70
Politika a soukromí	79
Kariéra versus soukromí	88
Lidé a politika, léta šedesátá	96
Bush House ve víru událostí	101
Československý exil a čs. redakce BBC	107
Noví lidé v redakci	119
Život v soukromí	124
Přátelé	138
Cesty, cestování, poznávání	146
Izrael	162
Sbohem Kanado	187
Bavorsko, Mnichov a Svobodná Evropa	196
Noví přátelé, návštěvníci, známosti	217
Američané, Němci a cizinci v RFE	224

Rodinné peripetie	228
Reaganovci v RFE	235
Mnichov pod drobnohledem	241
Sbohem Mnichove	251
Zpět v Londýně	254
Společenské události a akce	260
Významné a jiné osobnosti	268
Wimbledonské jahody a jiné pochoutky	280
Léta 1989–1994	283
<i>Jmenný rejstřík</i>	<i>291</i>

Předmluva

Vážený čtenáři, dlouho jsem uvažovala o tom, jestli mám v podobě knížky zveřejnit své vzpomínky na třicetiletou rozhlasovou a žurnalistickou kariéru v britské rozhlasové stanici (BBC) v Londýně a později v Rádiu Svobodná Evropa (Radio Free Europe, RFE) v Mnichově a v Londýně, ale také vzpomínky na svůj soukromý život. Nakonec jsem se rozhodla, že to udělám, a to ze dvou důvodů.

Během své profesionální činnosti, stejně jako v osobním životě jsem potkala mnohé zajímavé osobnosti. Někteří z těch lidí byli přímo nebo nepřímo svědky důležitých událostí v českých (a slovenských) dějinách 20. století. Byli to pamětníci exilové vlády Edvarda Beneše v Londýně. Někteří patřili k jeho spolupracovníkům, jiní k jeho oponentům. Byli mezi nimi také britští politici a veřejné osobnosti, kterých se různým způsobem dotkly události druhé světové války. I když máme tendenci uvažovat o této válce hlavně z naší vlastní perspektivy, její důsledky postihly několik generací nejenom Čechů a Slováků, ale také nevyčíslitelný počet emigrantů z jiných států zasažených válkou. Potkávala jsem je při různých příležitostech neustále. Jejich životní osudy a zkušenosti mi teprve na Západě otevřely oči a pomohly pochopit propletenost politiky a emigrace v totalitních časech.

Po příjezdu do Anglie se mě lidé často ptali, proč jsem odjela. Když dostali odpověď, nikdy se mě neptali, proč jsem přijela. Poté co jsem se vrátila brzy po rozdělení Československa na dva samostatné státy, lidé se mě pořád dokola ptali, nejen proč jsem odjela, ale také proč jsem se vrátila.

Snažila jsem se v těchto vzpomínkách na tyto otázky odpovědět. Nevím, jestli se mi to povedlo, doufám, že ano. Ale především bych se chtěla podělit o zkušenosti, které jsem získala za

třicet let života na Západě, jelikož - a to je druhý důvod, proč jsem se rozhodla svoje vzpomínky zveřejnit - existuje v myslí mnoha lidí poněkud černobílá představa o emigraci a emigrantech, kteří utekli před totalitou. Musím zdůraznit skutečnost, že píšou o lidech, kteří utíkali před dvěma totalitami 20. století. Zdejší lidé mají jakousi podvědomou tendenci hodnotit emigraci jako negativní čin, nebo aspoň něco, co normální člověk nedělá. Když je špatně, člověk se má s tím zlem potýkat doma, snažit se o nápravu, a ne utíkat za lepším. A když se emigrant rozhodne vrátit, není už zcela důvěryhodný, protože „když my jsme tady strádali, on se tam měl jako prase v žitě - a teď si přijede zpátky jakoby nic“. Takový je názor mnohých. Tyto a jim podobné postoje jsou zbytky demagogie, kterou se komunistům povedlo vtisknout do vědomí lidí.

Ale není to zdaleka tak jednoduché. Především nikdo neutíká ze svého vlastního domova, od svých rodin, přátel, pryč ze země, kde se narodil, bez zásadního důvodu. Myslím, že v této fázi československé historie existovaly dva druhy emigrantů. K tomu prvnímu patřili lidé, kteří utíkali (emigrovali), aby zachránili životy sobě a svým rodinám. Utíkali z rasových anebo politických důvodů. Obě skupiny byly v ohrožení života a existence. Tito lidé věděli, že v totalitě se nikdy nedovolají spravedlnosti. K jinému druhu emigrantů patřili lidé, kteří snad mohli v totalitě existovat, ale svou výchovou, rodinnou tradicí, osobností, celým svým přesvědčením se nedovedli smířit se způsoby, jimiž režim, ve kterém žili, omezoval svobodu jejich myšlení a činů. Já vím, v dnešní materialisticky laděné společnosti to zní jako strašné klišé, ale věřte mi, jsou takoví lidé a já jsem k nim patřila. Když člověk nemůže a musí, pomalu umírá. Není to jeho vina. A proto odchází...

V této knížce se různě prolínají zážitky osobní i profesní, vystupují v ní lidé, které jsem potkala v určitém stadiu života a později z něho odešli, jednotlivci, kteří v něm zanechali nějakou stopu, akce, jichž jsem se zúčastnila, cesty, které jsem opakovaně podnikala. Je těžké seřadit vzpomínky chronologicky, a proto se o to disciplinovaně nepokouším. Také jsem byla - z důvodu zachování soukromí a v několika málo případech

i anonymity - nucena pozměnit některá jména nebo dotyčné
nejmenovat. Doufám, že najdu pro tyto poněkud atypické kroky
u čtenářů pochopení. Zároveň přebírám odpovědnost za veškeré
případné chyby nebo nepřesnosti a opět připomínám, že jsou to
moje vzpomínky, některé už téměř půl století staré...

A na závěr chci poděkovat za trpělivost, podporu a pomoc
mému manželovi a vzácnému příteli, dr. Janu Preissovi. Bez
něho bych se ke psaní těchto vzpomínek asi neodhodlala.

Praha 2012

CESTA

Pamatuji si na ten prosincový den do nejmenších podrobností. Osm dnů před Vánocemi 1964. Praha byla po ránu zahalena v husté mlze. Po neklidné, nervózní noci jsem se vzbudila kolem šesté. Kolej Arnošta z Pardubic ve Voršilské ulici byla ještě ponořena do hlubokého spánku. Na pokoji jsme zbyly jenom dvě: Ronny a já. Většina holek už měla po zkouškách a užívaly si vánočních, nebo jak se tehdy říkalo zimních, prázdnin u rodičů po celé republice. Zbývalo jenom několik mediček a studentek filozofie a filologie, které z různých důvodů ještě nesložily všechny semestrální zkoušky. Byla jsem docela ráda, že se nebudu muset s nikým loučit slovy: „Tak ahoj, a uvidíme se po prázdninách.“ Už žádné lži, jakkoliv nevinné. Lží jsem měla plné zuby.

Ronny ještě spala nebo jenom předstírala, že spí. Byla jediná, kterou jsem zasvětila do svého plánu. A přesto jsem se bála. Ukecaná Ronny. Co kdyby...? Nechtěla jsem o tom příliš přemýšlet. Někomu přece člověk věřit musí a Ronny byla jako moje sestra. Moje skutečná sestra. Takže jsem balila kufřík. Balila je poněkud přehnané. V tom strachu, který se mne držel už několik dnů, jsem si říkala, že budu dělat všechno pomalu, rozvážně a nenápadně. Tudiž jsem si balila kufřík, ten nejmenší, který měl Viki k dispozici. Viktor alias Viki byl můj pražský strýc a já ho měla moc ráda. Také toho hodně zažil. Byl španělák a bojoval na západní frontě, přesněji řečeno v Africe. A samozřejmě seděl v komunistickém vězení. Špatný kádr, žádný soudruh, dělník z donucení. Viki toho moc nenamluvil, ale hodně věděl. A věděl také, že i já vím. Byla mezi námi jakási telepatická souhra, porozumění. Viki byl žoviální, vtipný, navenek společenský. Jen navenek. Uvnitř byl osamělý, sám se svou bolestí, svými ztrátami, se svým strachem. Byli jsme spřízněné duše. I když nás dělilo nejméně třicet let.

Viki tedy odněkud z hloubky vysoké skříně dejvického bytu vytáhl malý kufřík. Chtěla jsem ten nejmenší. Dal mi ho se slovy: „Tady to je, moc se ti do toho nevejde, spíše jenom na víkend než na dva týdny. Tak bacha, Zuzi.“ Staromódní kufřík z vepřovice, světle hnědý, se zámkem na klíček, mě měl doprovázet na cestě do nového života!

Když jsem ho to ráno poprvé otevírala, abych si sbalila, našla jsem v něm obálku s dvacetidolarovou bankovkou a narychlo napsaným vzkazem a další zalepenou obálku, na které byla adresa: Mr. Egon Rosen, Ealing, London. Vzkaz byl stručný: „Zuzi, když budeš mít čas, zjisti si telefon a přesnou adresu Egona, mého starého přítele. Bojovali jsme spolu u Tobruku, chodili jsme spolu do školy, měli jsme stejné holky. Egon by ti mohl poradit, kdybys potřebovala. Moc ho od nás všech pozdravuj. Opatruj se, Zuzinko, a bacha! Dopis schovej někam, kde ho nikdo nenajde, nebo si zapamatuj adresu a znič ho. Kontrola na hranicích je přísná. Spoléhám na tebe!!!“ Zase se mě zmocnil takový ten lepkavý strach. Studený pot. Co když...? Abych se uklidnila, začala jsem si opakovat pořád dokola: jedeš pryč na dva týdny, legálně, s povolením, jedeš jenom na dva týdny, legálně, s povolením a se dvěma britskými librami na valutový příslib. Opakovala jsem si jako svou mantru: „Jedeš legálně, legálně, legálně...“ A konečně jsem začala ukládat do kufru pár kusů spodního prádla, punčochy, jedno pyžamo, jednu černou sukni, bílou halenku, jeden pulovr, jeden svetr. A úplně nahoru svoje staré, tmavohnědé semišové sáčko, nejcennější část mé studentské garderoby, dárek od staré Američanky, kterou jsem před rokem provázela po Praze. V kufru nic víc. Na dva týdny pramálo. Jenom nevzbudit pozornost. A na víc stejně nebylo místo.

Ronny byla vzhůru a pozorovala mě z postele. V pokoji se dvěma prázdnými palandami vládlo tíživé ticho. Jenom napětí, napětí z očekávání, napětí z nejistoty, napětí z toho, co bude. Když viděla, že jsem dobalila, vstala a beze slova vklouzla do uzounkých modrých džínů, které jsme jí všechny spolubydlící záviděly. Měla je z Vídně, opatřené prostřednictvím nějaké rodiny, o které moc nemluvila, jako my všichni, kteří jsme měli

rodinu na nesprávné straně hranic. Opláchly jsme se v kolejní koupelně jako obvykle jen studenou vodou. Teplá voda tekla jednou za týden. Osmdesát holek stálo frontu každou sobotu od sedmi do devíti večer. I to už končí, ten pocit ponížení z nahoty vystavené na odiv desítkám párů netrpělivých očí, které klouzavě sledovaly každý pohyb našich myjících se rukou bez jakéhokoliv pocitu studu, očí sledujících, jak se myjeme, a hlavně jak rychle. Až později, když jsem v Británii občas viděla dokumentární záběry, jak v koncentracích hnali nahé ženy do plynu, se mi vždy před očima mihl ten obraz nahých ženských - některé z nich si studem zakrývaly ohanbí - v kolejních koupelnách koleje Arnošta z Pardubic.

Ovšem to ráno byla studená voda ideální. Zchladila mi hlavu a nervy. Stalo se mi v životě několikrát, že ve chvíli nějaké vrcholící úzkosti se mě zničehonic zmocnil naprostý klid a chladná rozvaha. Najednou, tam v té studené koupelně ve Voršilské, se ten okamžik opakoval. Byla jsem připravená.

V tu chvíli jsem věděla: není jiné řešení. Hluboký nádech. Je třeba chytit druhý dech, čeká mě dlouhá trať.

Mezinárodní rychlík Praha-Norimberk odjížděl v 9 hodin ráno z hlavního nádraží. Stál vzadu na koleji posledního nástupiště (nebo to byla vedlejší kolej?). Byly jsme tam s Ronny něco před osmou. Nabídla se, že mě doprovodí, a já jí byla vděčná, že neodjíždím úplně sama, že je se mnou Ronička, tichý svědek mého utajovaného odchodu ze země, kde jsem se narodila a kde jsem poznala, co je to strach. Ze země, kde jsem se pomalu, ale bez přestání dusila kolektivistickou šikanou, totální kontrolou mého života. Dvacetiletý běh přes překážky je u konce.

Nástupiště bylo otevřené, mlhu vystřídal husté mrholení. Byla zima a můj takzvaně zimní kabát mě chránil jenom díky tomu, že jsem se na poslední chvíli rozhodla vzít si starou, opelichanou, ale kožešinovou vložku, kterou mi kdysi vnutila moje máma. Ronny se klepala zimou, a tak jsme tam spolu stály nejistě a zároveň obě v zajetí prosincové nepohody, v zajetí nevyřčených myšlenek a potlačovaných emocí. Všechno dění

kolem bylo jakoby rozptýlené v tom tichu. Jenom my dvě na celém světě jsme věděly, že se nevrátím a že se možná vidíme naposledy. Ten tichý prostor mezi námi byl nabitý otázkami, pochybnostmi, úzkostí, ano i strachem z neznáma. A pocitem viny: opouštím rodiče v malé, vzdálené a nepřející Žilině, kteří snad tuší, ale mlčí. Mlčí, protože ze zkušenosti vědí, že mlčet je opravdu nad zlato. Mlčet znamená, že se o něco málo a aspoň na chvíli zmenší pravděpodobnost vzniku nových problémů, stejně jako tíha nových starostí, jimž se člověk v jejich situaci stejně nemůže vyhnout. Když jsem se s nimi naposledy loučila se slovy, že se brzo po Novém roce uvidíme, udělala jsem to s vědomím, že jim dávám neprůstřelné alibi pro nejbližší budoucnost: jsem plnoletá, rozhoduji sama. O ničem neměli tušení. Stejně mým slovům nevěřili. Brečeli jsme všichni. A já jsem měla slzy v očích skoro celou cestou vlakem z té zmrzačené Žiliny, z níž jsem tak ráda odcházela, i když jsem v ní zanechala jediné lidi, které jsem kdy milovala.

Ano, byla to Praha, která mi otevřela oči, otupělé léta trvajícím pohledem na otrockou poslušnost žilinských měšťáků a celou tu nahou sprostotu. My všichni jsme byli v roce 1964 přesvědčeni, že ten režim je tady navždy, ale byly rodiny, které odmítaly otrockou poslušnost. A ta moje k nim patřila. Válka ji ovšem patřičně zdecimovala. Jak hodně, to jsem si uvědomila, až když bylo pozdě. Na cestě z rodičovského domu, která měla být poslední, mě nakonec zcela prozaicky přepadl hlad někde před Pardubicemi, a tak jsem otevřela papírový pytlík s jídlem, který mi strčila před odchodem babička rovnou do přeplněné příruční tašky. Kromě chleba s taveným sýrem bylo na dně papírového sáčku ještě něco. Třemi prsty jsem nahmatala ubrousek, a jelikož kupé, v němž jsem seděla, bylo plné lidí, ubrousek jsem nechtěla rozbalovat před nimi a málem jsem strčila hlavu do pytlíku, abych v rozbaleném ubrousku uviděla německou bankovku s číslem sto, diamantový prsten a krásný zlatý náramek, který jsem už jako dítě obdivovala na ruce mojí mámy. A tak jsem tam seděla, zkoprnlá pocitem viny a vděčnosti, v jedné ruce chleba s taveným sýrem, v druhé papírový pytlík a v očích slzy. Bylo mi úplně lhostejné, že lidé kolem se na mne

dívají, bylo mi jedno, co si myslí. Já jsem se ovšem nemohla zbavit myšlenek na rodiče a na babičku, na dědu, ale i na to, že je to z mé strany podraz. Potom jsem si uvědomila, že vlastně ne, protože u nás se pořád dokola probíralo, proč jsme neemigrovali v roce 1949, když byla poslední příležitost. Jakýpak podraz, jen jsem se rozhodla udělat krok, který oni neudělali a pořád toho litovali.

Na to všechno jsem v tichu na hlavním nádraží myslela, jak jsem tam tak stála před rychlíkem Praha-Norimberk. Těsně před nástupem do vlaku se pro jistotu ještě ptáme kolemjdoucího průvodčího, jestli je to rychlík do Norimberka. Ukázal na zadní část vlaku a zamumlal, že je to poslední vagon. Konečně nastupuji. Kupé s levnými koženkovými sedadly je i v těchto ranních hodinách načichlé kouřem z levných cigaret, který visí v chladném vzduchu jako mlha. Ronny stojí ve dveřích a najednou to nepříjemně úzkostlivé ticho protne její otázka: „Máš všechno? Máš pas, prachy, index?“ Bože, index! Zůstal na koleji: můj oficiální důvod žádosti o pas a důkaz mé „autentičnosti“ leží na polici s knihami v pokoji číslo 27 ve druhém patře koleje Arnošta z Pardubic. Vždyť jsem dostala výjezdní povolení na 14 dnů jen proto, abych si jako studentka zdokonalila znalost angličtiny! Čtyřicet minut do odjezdu. Ronny pádí pryč. V běhu ještě zakřičí: „Neboj, stihnu to.“

A tak čekám. Sedím sama u zavřeného okna v nevytopeném, cigaretovým kouřem nasáklém kupé. Zmocňuje se mě podivná rezignace. Únava, vyčerpanost, vybičované nervy? To zařizování, ty lži, ty kompromisy, ti všemocní soudruzi, to pokrytectví, poklonkování a vydírání. Bože, a co když mě vrátí? Co když řeknou, že se stala chyba, že je to omyl. Soudružko, vy s vaším kádrovým posudkem, jak jste si to představovala? Kdepak. Někdo ze soudruhů to popletl! Ne, ne, jen už být pryč, a to za každou cenu. Začíná mi být jedno, jestli to Ronny stihne nebo ne. Jen pryč odsud. Zapaluji si cigaretu. V krabičce jsou ještě dvě lípy. Snad v Německu dostanu rothmanský, modro-bílý, s britskou královskou korunou „By appointment to Her Majesty“, s filtrem... zavírám oči.

Najednou sebou trhnu: těžké dveře kupé se hlasitě otevírají.

Studený průvan se žene dovnitř. Do kupé vchází mladý muž, na očích tmavé brýle a na hlavě beranici, zabalený do tmavého semišového kožichu. Zamumlá něco na pozdrav a posadí se naproti. Podívám se na hodiny: sedm minut do odjezdu. Vycházím na chodbičku a dívám se ven přes zavřené okno. Jsem napjatá, ale najednou ji vidím pádit nahoru po schodech. Běží po nástupišti, křičí a mává indexem v ruce: „Index, index, index, mám ho.“ Pár lidí se za ní otáčí. Ach Roničko, velkohubičko, co na srdci, to na jazyku. Běžím ke dveřím a natahuji ruku pro svůj index studiorum. Konečně! Držím ho oběma rukama. Vždyť kromě dobré vůle nemám žádný jiný důkaz o tom, co jsem doposud dělala. Děkuji mé zadýchané přítelkyni, dáme si pusu na rozloučenou, cítím její zmrzlý dlouhý nos a snad také nějaké vlhko. Stihnu jí pošeptat: „Roničko, ten stříbrný sedmiramenný svícen na koleji je tvůj.“ Stejně bych neměla odvahu strčit ten kus rodinné nostalgie do kufříku. Pár slov na rozloučenou, pár rozpačitých slov, zbytek zůstal nevyslovený. Jenom ještě připomenutí: kdyby náhodou, nikdo nic neví a nevědl. Studené ruce. „Ahoj a opatruj se,“ potom jakoby mimochodem, „a piš raději až později..., vždyť víš.“ Jo, vím..., a vím, že chce říct - nepiš, abych neměla problémy...

Vcházím do kouřové clony. Můj soused sedí v kožichu a beranici, kouří a dívá se ven přes zavřené okno. Nedivím se mu. Utírám si oči. Nevím, jestli slzím kvůli kouři, únavě nebo žalem, anebo radostí, že konečně jedu pryč, pryč, pryč... Raději zavírám oči a snažím se nemyslet. Zaplavuje mě celkem příjemný pocit prázdnoty. Předstírám, že chci spát. Nechci se pouštět do žádných povrchních konverzací. Do takového toho blábolení o ničem. Nikdy jsem se to nenaučila, což mi neprospělo, jelikož tlachat o ničem bylo také projevem „kolektivního ducha“, důkazem, že „soudružka se zapojila do diskuse“. Ovšem já jsem už od střední školy měla, kromě jiných velkohubých epitet jako „buržoazní původ“ nebo „kosmopolita“, také nálepku „asociální“. Následně se mi to vždy ohromně hodilo. Nebylo co vysvětlovat. Jak jsem tam v té tabákové zimě vlaku seděla, předstírala, že spím, a snažila se na nic nemyslet, můj mozek nečinnost odmítal. Pracoval proti mé vůli na plné obrátky. Najednou mi

došlo, že vlastně odcházím navždy ze země, která vždycky byla aspoň symbolicky mým domovem. A najednou na mne zaútočily výčitky, špatné svědomí, smutek v duši, tíseň u srdce: Dělán dobře? Je to správné? Zde přece jenom žije těch několik lidí na světě, které miluji, které mám ráda a vážím si jich. Až doposud patřil můj život sem. A kam vlastně jedu? Do čeho?

Do toho zakouřeného ticha se najednou ozývá anglicky: „Nejsi ty Zuzana?“ Trhnu sebou. Pomalu otevru oči a s údivem zjišťuji, že mám před sebou Mehrana. Mehran je Peršan. Mladý muž s krásnýma mandlově hnědýma očima, s klasickým, řeckým nosem, alabastrovou tváří a nikotinovými zuby. Mehran byl před dvěma roky v delegaci britských levicových studentů, hostů Mezinárodního svazu studentstva, kde jsem si občas jako studentka španělštiny a angličtiny vydělávala pár korun jako tlumočnice a průvodkyně Prahou. Co dělá tady? Už dávno měl být přece v Londýně, kde žil se svým starším bratrem Minouem. Ten byl také v delegaci, ale moc jsem ho neviděla. Minou prý „vyřizoval“ různé záležitosti. Byl o hodně starší než jeho bratr. Bylo mi to už tehdy divné, že přijeli oba jako mládežníci. Ale my, kteří jsme si občas slušně vydělali v Mezinárodním svazu studentstva, jsme věděli, že pokud chceme tlumočit i v budoucnu, nesmíme se ptát. Na nic. Musíme jen plnit instrukce. A tak to bylo jak s Mehranem a jeho skupinou, tak s jeho bratrem, doktorem, absolventem Oxfordské univerzity.

Vysvětlení se postupně dostavilo během konverzace ve vlaku. Mehran studoval v Praze umění. Byl od mládí talentovaný malíř a bratr rozhodl, že bude studovat v Praze.

Mehran vydržel asi rok. A teď seděl se mnou ve vlaku. Jel za bratrem na prázdniny, ale jak jsme tam tak společně seděli a skrývali nejistotu a napětí, přiznal se, že se mu v Praze nelíbí a nechce se už vrátit. Na víc jsem se neptala, teprve o něco později, po příjezdu do Londýna, jsem se dověděla o obou bratrech a jejich životě mnohem víc. Pocházeli z aristokratické perské rodiny, ale v politice se zapletli s levicí, měli na krku SAVAK, nechvalně známou perskou tajnou policií šáha Rezy Pahlavího, a museli utéct. Vybrali si Anglii, zemi známou svou příslowečnou tolerancí k politickým uprchlíkům jakéhokoliv ražení.

A tak pokračovali ve své levicové angažovanosti. Minou, vzdělaný, sympatický lékař, hlídal svého mladšího bratříčka v bytě, který byl zabezpečen tak, že by se za to nestydělo ani vězení s nejvyšším stupněm ostrahy. Jako v té pohádce o třinácté komnatě, hermeticky uzavřené před všemi zvědavými zraky. Vstup do toho bytu v severním Londýně, který jsem později navštívila, byl nezapomenutelný zážitek, který mi obrazně znovu připomněl, co dokáže udělat ze života lidí totalita. Špatné prostředí pro mladého studenta, a tak se zřejmě našlo řešení: poslat ho jako politického sympatizanta na studia do Prahy.

O tom všem jsem ještě nevěděla, když jsem ve vlaku do Británie narazila na Mehrana. Jeho důvěrné přiznání, že už se do Prahy nechce vrátit, jsem oplatila rovněž důvěrným sdělením, že jedu do Londýna na pozvání Nicka, kterého Mehran znal, protože byl ve stejné skupině studentů v Praze, kterým jsem tlumočila. A aby nedošlo k nedorozumění, také jsem podotkla, že Nick mi zařídil přes Britskou radu kurz anglického jazyka pro pokročilé zahraniční studenty.

Mehran byl ve vlaku do Norimberka vítaným rozptýlením. Ale ani jemu se úplně nepovedlo zahnat mé obavy a starosti, které se na cestě k československo-německým hranicím soustřeďovaly hlavně na to, jestli jsem dobře uschovala dopis od Vikiho. Ten se mi připomínal tvrdší vložkou v levé botě, pod níž se ukrýval. Stejně tak mě znervózňovala nevyslovená otázka, jestli budu na hranicích podrobena tělesné prohlídce, na kterou mě upozorňoval Viki, a jestli těch pár šperků a bankovek, uschovaných na obou stranách mé podprsenky, by mohly případně nahmatat ruce nějaké dychtivé celnice nebo nedej bože dychtivého celníka. Můj jediný spolucestující v kupé byl také znatelně tím víc nervózní, čím víc jsme se blížili k Chebu. Zapaloval jednu cigaretu od druhé a občas mi nabídl tuzexovou marlborku. Přestože bylo dopoledne, seděli jsme zahaleni v hustém cigaretovém šeru. Okno ve vlaku, který nás vezl do Spolkové republiky Německo, se nedalo otevřít, a tak jsme občas otvírali dveře kupé do mrazivé, ale prázdné chodby. Oba jsme tam potichu a mírně unaveně seděli a čekali, až dorazíme na hranice. Ale to jsme se spletli. Cheb jsme neviděli. Vlak zastavil zřejmě někde

před nádražím a najednou nás zvenčí z obou stran obklíčili pohraničníci v těžkých zimních kabátech, s puškami přehozenými přes ramena a s vlčáky na dlouhých šňůrách, kteří čmouchali a splašeně běhali sem a tam podél kolejí. Bylo to jako ve filmu o nacistech. Mně při pohledu na ty samopaly a vojáky a vlčáky naskočila husí kůže. Mehran si ještě stihl povzdechnout „Good Lord“ a už se otevřenými dveřmi našeho kupé valili dovnitř dva robustní celníci a jim v patách dva robustní policisté, kteří zřejmě pro nedostatek místa zůstali stát přede dveřmi. Nastala hodina pravdy. Celníci začali namáhavou rozcvíčkou. Museli jsme se postavit a oni nahlíželi pod koženková sedadla, šplhali k zavazadlovému prostoru, různě klepali na přepážky a poté se vrhli na zem a pozorně zkoumali, co se děje pod sedadly, a opětovně bouchali a ťukali na umakartové stěny kupé. Poté přišel na řadu zlatý hřeb představení: celní kontrola. Dáma měla přednost. Pán byl evidentně cizinec, tudíž méně zajímavý. A méně podezřelý.

Všechno probíhalo jako ve zrychleném filmu. Otázky: jaké dárky vezu, kolik mám u sebe peněz, jaké mám valuty, kolik mám šperků a jaké, případně jaké jiné cenné věci, a když jsem v té přestřelce odpovídala, druhý celník ukázal na mou kabelku a úsečně přikázal: „Otevřít.“ Sotva jsem kabelku otevřela, celník mi ji netrpělivě vytrhl z rukou a celý její obsah vysypal na koženkové sedadlo. Ve vteřině bylo sedadlo plné. Acylpyrin, zubní kartáček a pasta Kalodont, už částečně spotřebovaná, malé toaletní mýdlo, pas s valutovým příslibem, peněženka s několika československými desetikorunami a se dvěma britskými librami (povolenými!), levná rtěnka, hřebínek, zrcátko, hašlerky, kapesník, malý diář s tužkou, plnicí pero, no prostě všechno, co chudá studentka potřebovala na doposud nejdlejší cestu ve svém dvacetiletém životě. A celník v tlusté zimní uniformě házel něco zpátky do prázdné kabelky nebo se občas v něčem přehraboval. Mrkl se na diář, tiskl napůl prázdnou zubní pastu, jako by v ní chtěl nahmatat nějaké ukryté diamanty, dokonce roztrhl obal neotevřených hašlerek, aby se ujistil, že v balíčku jsou jenom hašlerky. Na to, co jsem si dala do peněženky, jsem byla maximálně opatrná, takže tam celník našel jenom to, k čemu

jsem se přiznala: státem povolenou dvoulibrovou almužnu plus nějaké rodinné fotografie. To byla chyba! Fotografie rodiny. Na dva týdny? Chvilí je nejistě držel v ruce a já jsem ztuhla. Zlomek vteřiny, celá věčnost. Nic. Hodil je zpátky. Ještě kontrola kapes kabátu, svetru a kalhot a bylo po všem. Málem.

Nastala výměna stráží. Druhý celník ukázal na zavazadlový prostor a zahuhňal: „Kufr.“ Než jsem stačila kufřík sundat, Mehran mě předešel a zlehka položil to mé zavazadlíčko na uvolněné koženkové sedadlo. Kus po kuse se ten chlap hrabal v mém spodním prádle, vyklepával kalhotky, sukni, všechno. Probíral se mým prádlem dokonale nacvičenými pohyby prstů. Najednou mu ruka zajela do boční vnitřní kapsy v kufříku a v tom momentě jsem zkoprněla hrůzou. Rychle mi došlo, že jsem tam dala balíček menstruačních vložek pro každý případ. V půlce šedesátých let jsme si my holky mohly vybrat mezi obyčejnou vatou nebo vložkami, nebo případně něčím horším, o čem raději pomlčím. Nic jiného nebylo. Vložky představovaly luxus, ale na cestu do Anglie jsem si ten „luxus“ dopřála. Celník roztrhl obal a naprosto nestydatě se začal probírat jednotlivými vložkami. Byla bych se nejraději propadla. Cítila jsem, jak se červenám studem. Cítila jsem se pošpiněná, jako by se celník těma svýma rukama sápal po mně samotné. Přesto jsem se snažila zachovat klid.

I zbytek mé výbavy v kufru měl už něco za sebou. Všechno bylo mnohokrát přeprané, už ne zrovna bělostně bílé, spíš ošuntělé. Nestyděla jsem se před celníky, ale před Mehranem, který všechno tiše sledoval. Copak jsem mohla vysvětlovat, že jsem si ta studijní léta musela více méně vydělávat sama na sebe, jelikož naše rodina buržoazního původu neměla dost sama pro sebe a mohla mi posílat jenom 100 korun československých měsíčně, což stačilo přesně na dva týdny na stravenky na oběd? Že jako dítě takzvaných buržujů jsem neměla nárok na stipendium? A věřil by tomu Mehran? Pochopil by to?

No, nakonec ta prohlídka skončila, a když jsem si znovu skládala své svršky, celníkem zanechané v kufříku bez ladu a skladu, měla jsem slzy v očích. Cítila jsem se nesmírně pokořená a znovu se mě zmocnil hněv z bezmocnosti, emoce, která

mě v nedávné minulosti přiměla uvažovat o odchodu ze země, jež podobně a na každém kroku šlapala po lidech, přestože všichni kolem se snažili, seč mohli, aby se podřídili, aby se nedostali do křížku s úřady, aby vyhověli stávajícím „kritériím“ a „normám socialistického člověka“. Všude kolem konformistická pandemie, novodobí otroci. Tak jsem to zcela instinktivně a fyzicky vnímala já. Vzdorovala jsem. Možná ze začátku jenom tak z trucu, ale postupně už úmyslně, vědomě. Ten vzdor mě nakonec přivedl k rozhodnutí. A proto jsem teď stála ve vlaku, který mě vezl pryč od toho všeho. Když celníci konečně obrátili pozornost k Mehranovi, najednou mi blesklo hlavou, že tělesná prohlídka, které jsem se přišerně bála, se konat nebude. Celé moje tělo zaplavil pocit obrovské úlevy. Teprve teď jsem si uvědomila, že u tělesné prohlídky ženy by patrně musela být nějaká celnice. Takže to napětí z očekávání nejhoršího, celé ty nekonečně trvající minuty kontroly zavazadel jsem si mohla ušetřit, jakmile jsem viděla vstupovat do kupé ty dva celníky - muže.

Mehranova prohlídka byla blesková. Předstírali jsme, že se neznáme. Pro každý případ. Mehran mluvil s celníky zásadně jenom anglicky. Zřejmě v případech cizinců byly jejich pravomoci omezené a pravděpodobně ani svou znalostí angličtiny na něho nestačili. Kontrola - až na pár zřejmě povinných otázek kolem suvenýrů a darů - se vlastně nekonala. Celníci se pozdravili a uvolnili pole dvěma policistům, kteří po celou dobu dramatické prohlídky ve vlakovém kupé kouřili v chodbičce. Pasová kontrola byla rychlá. Tu špinavou práci už udělali jiní, takže stačilo ukázat pas, vízum a valutový příslib. Mrkla jsem na Mehranův pas, ale nezjistila jsem, co je zač. Abych řekla pravdu, v tu chvíli mě to tolik nezajímalo.

Když jsme byli konečně opět sami, v kupé se rozhostilo ticho, způsobené vypětím a únavou. V průběhu těch různých kontrol jsme jen na půl ucha registrovali, že se náš vlak nějak různě posunoval, odpojovaly se vagony a při tom vydávaly ošklivé zvuky. O něco později, odlehčení o několik nadbytečných vagonů, jsme se pomalu rozjeli. Doprovázel nás štěkot vlčáků vyprovokovaný rachotem ujíždějícího vlaku a napnutými šňůrami, kterými je pohraničníci napůl škrtili.

To hluboké ticho netrvalo dlouho. Asi po desetiminutové jízdě jsme konečně dorazili do Chebu. Na nástupišti byl klid, žádný cestující, jenom pár lidí v uniformách stálo z obou stran podél krátkého vlaku. Konec cesty pro celníky, pohraničníky a jiné uniformy, které nás doprovázely. Konec působnosti kontrolních orgánů státní moci. Najednou mi došlo, že Západ je na dosah. A tak jsem tam seděla na koženkovém sedadle, zadek upocený vzrušením a nervozitou, doslova přilepená. A čekala, co bude...

Nebylo nic. Po několika minutách se náš vlak, nebo spíše vláček dal do pohybu. Na německé straně byla celní a pasová kontrola až směšně krátká a jednoduchá. Cítila jsem málem zklamání, ale zároveň i přes všechnu únavu mi došlo, že jsem konečně venku! Přestup v Norimberku byl bezproblémový a já, která jsem nikdy nebyla v jiném státě, dokonce ani v lidově demokratickém ne, jsem se nonšalantně usadila v nekuřáckém kupé druhé třídy, které bylo čisté, pohodlné, příjemně vytopené a prázdné. Zbytek dlouhé cesty jsem strávila jako ve snu, spíše v polosnu. Přestala jsem vnímat okolí. Bylo šero prosincového odpoledne a zůstala jsem sama. Mehran se v Norimberku přemístil do první třídy, ale ještě předtím, než jsme nastoupili do vlaku, jsme měli čas dát si malé kafe v nádražním bufetu. Domluvili jsme se, že se potkáme na lodi, až poplujeme přes Lamanšský průliv.

PŘÍJEZD DO BRITÁNIE

Pamatuji si, že můj příjezd do „země zaslíbené“, do Albionu, nebyl nikterak vzrušující. V přístavu Ostende jsme čekali v nepříjemně studené čekárně na první ranní trajekt do Doveru přílišně dlouho. Myslím, že kolem šesté ráno jsme se nalodili. Byla jsem nevyspalá, byla mi zima a s blížícím se cílem cesty ve mně opět stoupalo napětí a nervozita. Na trajektu jsem si sedla hned na první volné sedadlo, které jsem uviděla, a myslím, že jsem usnula. Mehrana jsem nehledala a zřejmě ani on nehledal mě. Ještě ve vlaku jsem pocítila jakousi úlevu, že tam se mnou není. Oba jsme potřebovali být sami. Já asi víc. Meditovat nad tím, co mě čeká, snažit se nepodlehnout idealizování své situace, k čemuž jsem přirozeně byla náchylná. Vymýšlela jsem ty nejhorší scénáře a poté jsem uvažovala, co bych dělala, kdyby takové situace nastaly.

I když jsem věděla, že Nick, který de facto zařídil celou tu cestu do neznáma, na mě v Doveru čekat nebude, byla jsem přece jenom lehce zklamaná, že tam nebyl. Vlak do Londýna odjížděl téměř okamžitě a já jsem se fascinovaně dívala oknem na malé řadové domečky, které se ve své nekonečné uniformní červenocihlové jednotnosti míhaly krajinou zahalenou v zimním smogu. Přesně tak jsem si to představovala, když jsem četla anglické knížky o dobrodružstvích Sherlocka Holmese, které jsem sehnala v prodejně Ruská kniha na rohu Václaváku.

Nick čekal na londýnském nádraží Victoria, kam jsme dorazili před obědem. Na konci mé osudové cesty jsem byla úplně utlumena vyčerpáním a totéž platilo o našem setkání: bylo tlumené, i když je pravda, že Nicka jsem naposledy viděla v Praze jen pár týdnů před tou cestou. To jsme se domlouvali na podrobnostech.

Kdo vlastně je Nick? To byla otázka, kterou jsem si kladla od

toho okamžiku v Praze, kdy jsem se s ním poprvé potkala. Přijel do Prahy se skupinou londýnských studentů v létě roku 1962 na pozvání Mezinárodního svazu studentstva, který sídlil v Praze a pro nějž jsem občas, jak už bylo řečeno, hlavně o prázdninách tlumočila a překládala, abych si vydělala nějaké koruny. Obvykle to byli levicově orientovaní studenti. Ke skupině, ve které byl Nick, patřili většinou britští státní příslušníci kyperského původu, i když byl mezi nimi také Mehran a několik „pravých“ Angličanů. S jejich levičáctvím to bylo trochu problematické. Brzo jsem zjistila, že si prostě jen vyjeli na dobrodružný výlet na Východ, který získali díky štědré finanční podpoře Mezinárodního svazu studentstva v podstatě zdarma. Už začátkem šedesátých let mi bylo jasné, že je to podivná organizace. Na první pohled to byla instituce, která měla aktivně podporovat zájem levicových, hlavně západních studentů o lidově demokratickou realitu střední a východní Evropy a vystupovala na mezinárodní scéně jako protiváha k mnohem větší, standardní mezinárodní studentské organizaci na Západě. Měla ovšem také jinou, skrytější a mnohem nebezpečnější roli. Bylo žádoucí o všem mlčet a neklást otázky. Kdybych nedržela jazyk za zuby, byla bych se brzo ocitla bez jediné finanční injekce, která mě jakž takž držela na pražských studiích nad vodou. Tak jsem tedy poznala Nicka. Choval se přátelsky, mluvil krásnou angličtinou, takže jsme spolu začali jakoby „chodit“. Přinášel nebo posílal anglické knížky, psal poezii, dokonce pro mě skládal i básně. Udělal na mne, hloupou, relativně nezkušenou žábu, docela dojem.

Na nádraží Victoria mě Nick čekal s přítelem, který patřil do původní pražské skupiny. Na rozdíl od Nicka měl auto, a tak se kluci rozhodli, že mě překvapí a ukážou mi Londýn. Byla to moje první prohlídka pamětihodností v britské metropoli. Zpětně si uvědomuji význam této projížďky. Najednou jsem pochopila, že jsem v jiném světě. Dorazila jsem k cíli. V tom okamžiku jsem se do Londýna zamilovala. Od té doby jsem procestovala půl světa a viděla mnohá krásná města, ale žádné z nich nemohlo ohrozit místo, které má v mém srdci Londýn. Centrum Londýna mě šokovalo svou monumentálností a později, jak jsem postupně poznávala jeho jednotlivé okrajové svěbytné

čtvrti, jsem byla stejně nadšená jejich pitoreskní rozmanitostí a vesnickým charakterem. Už v těch prvních okamžicích, kdy byly dojmy ze starého i nového čerstvé, jsem nemohla nesrovnávat. V Praze na začátku šedesátých let právě startovala výstavba panelových sídlišť, která rostla stejnou rychlostí, jakou chátrala stará, krásná Praha. Ta stála na nohou jako chromý stařeček, také ji podepíraly symbolické berle - všude se tyčící lešení, a přežívala jenom díky stabilitě architektury starých mistrů. Ten rozdíl mezi starobyloou zanedbanou Prahou a starobylym vyleštěným Londýnem přímo bil do očí.

První prohlídka Londýna zaútočila na všechny moje smysly. Cítila jsem se jako parašutista, který nebyl připravený na místo, kam přistane. Já jsem přistála v samém epicentru veškeré slávy a moci bohaté imperiální velmoci, za kterou se Londýn v půlce šedesátých let pořád považoval.

Před očima se mi na několik hodin míhaly masivní historické budovy, široké bulváry, chrámy a katedrály, vyleštěné brány z bronzu nebo oceli střežící vchody do vážených pojišťoven a bankovních institucí, obrovské sochy a sousoší hrdinů britské imperiální historie, které jsem znala z přednášek dr. Maryskové. Kolem veškeré té pompy a slávy na svou velikost překvapivě rychle manévrovaly klasické červené poschodové autobusy (*double-deckers*) a kolem nich se hbitě proplétaly černé taxíky hranatého tvaru. Z obou dopravních prostředků vyskakovali a naskakovali do nich lidé, kdykoli se jim zachtělo, tak to na první pohled vypadalo. Obraz jakoby z klasické karikatury londýnského života. Jenomže nešlo o karikaturu. Spíše to byl neorealistický dokument, jehož děj probíhal v daném okamžiku před mýma očima. Obraz pulzujícího života, který mi byl ještě cizí, ale zároveň vzrušující svým potenciálem. Londýn se hned ten první den pro mne stal nedotčeným plátnem, na něž jsem chtěla začít dychtivě a okamžitě malovat své vlastní obrazy, svůj život...

Konečně jsme po několika hodinách dorazili do domu, ve kterém jsem měla bydlet. Byl to malý rodinný domek Nickovy matky. Byl jedním z desítek podobných domečků v rezidenční, severní části Londýna, kde - jak jsem později zjistila